

Blago koje čami

Pišu: Branka Jakopinec i Mario Jagatić

4

Medu, vrijednim zbirka koje smo dosad obišli, ova koju

vam sada predstavljamo, jedna je od vrlo rijetkih. Riječ je o Kabinetu muzičkih automata Ivana Geresdorfera, smještenog u Demetrovoj ulici broj 9. Posjetivši ga, upoznali smo onaj dio baštine što ga je tradicija automata ostvarila u razdoblju između sloma Napoleonova imperija i završetka habsburške monarhije. Kako smo saznali – u povijesti glazbenog automata, devetnaesto i početak našeg stoljeća osobito su važni. Sve o tim neobičnim mehaničkim glazbenim napravama saznali smo u časkanju s Ivanom Geresdorferom, koji je 1978. godine »donacijom mortis canga« ovu vrijednu zbirku poklonio gradu Zagrebu.

– Kako sam došao na ideju da skupljam muzičke automate zapravo ne znam ni sam, ali zasigurno znam da tada nisam namjeravao praviti nikakvu zbirku. Počelo je još u gimnaziji, ratnih dana 1944, kad još nisam bio svjestan tog afiniteta – počeo je razgovor Ivan Geresdorfer. – Pitate me zašto? Pa, kako netko postaje glazbenik, netko sportaš, tako sam, eto, ja postao zaljubljenik u glazbene kutije.

Pitamo ga kako je dolazio do njih, a on uz zagonetan smijeh, objašnjava: – Vrlo jednostavno, stvari su same dolazile k meni. Netko je imao stari muzički automat i želio ga se riješiti, a videl je kak to mene veseli i poklonil mi ga je. Neke primjerke sam kupio za jeftine pare. Nabavljao sam ih u cijeloj Hrvatskoj, jer me veoma interesiralo što se kod nas upotrebljavalo od tih glazbenih naprava. Posljednji automat nabavio sam 1972. godine.

Zaljubljen u glazbene kutije

Ivan Geresdorfer dobivao je i kupovao automate najčešće neispravne, da bi im u svojoj radionici, vještim rukama, opet vraćao osebujan romantični zvuk. Kako su nastali glazbeni automati – pitamo ga, u želji da nam ispriča njihovu povijest.

(Nastavlja se)

Blago koje čami

Pišu: Branka Jakopinec i Mario Jagatić

5

– Iskonska ideja muzičkog automata nije bila uvjetovana muzikalnim potrebama. Proizšla je iz opće građnje automata, koja je predstavljala specifičnu granu tehničkog stvaralaštva, bez glazbenih pobuda. – Od pamtivijeka, čovjek je po posebnom, od prirode danom, nagonu težio za oponašanjem prirode. Želio je, naprimjer, oponašati pjev ptica, pa je to kasnije pokušao i automatizirati. Na pojavu automata nailazimo već u kulturi antike, u obliku androida (realistički ljudski likovi koji čine pokrete uz pomoć mehanizma). Povijest srednjeg vijeka spominje automat cara Ikonomaha, s umjetnim drvećem na kojem pjevaju ptice. Sličan se automat spominje i u Njemačkoj 1250. godine. Ti primjeri kazuju kolika je bila želja ne samo za automatizacijom vizualnih nego i akustičnih fenomena – oponašanjem ptičjeg glasa.

U glazbene svrhe automat se počeo koristiti vrlo rano. Najranije materijalno dokumentiran automat koji možemo kvalificirati kao glazbeni, svakako je carillo, u Njemačkoj nazvan Glockenspiel. Carilloni su bili opremljeni nizom zvona, valjkom kao nosiocem glazbenog programa i pogonom na uteg, a javljaju se već u 14. stoljeću na području zapadne Evrope. Vrije-

me renesanse, doba oživljavanja znanosti, unapređenja umjetničkih grana i zanatskih disciplina te otkrivanja novih formi glazbene kulture unosi nove momente u povijest muzičkog automata. Tehnička dostignuća mehanike, posebno urarstva, omogućuju njegovu dalju transformaciju. Pojavljuje se tip spineta, koji je, uz klavijaturu za sviranje rukama, bio opremljen i mehanizmom s valjkom i pogonom na oprugu za automatsku muzičku produkciju.

Automat – samo fatamorgana

Što je zapravo glazbeni automat? I dalje tvrdim da je to jedna stranputica, jedna fatamorgana u tehničkom stvaralaštvu. Znače, automatom se pokušavalo nadomjestiti glazbu, a to ne ide – ozbiljno priča naš sugovornik i vodič kroz zbirku. – Strojem ne možete nadomjestiti niti jednog glazbenika. Mehanička glazba automata lišena je umjetničke vrijednosti i dubljeg emocionalnog djelovanja. Ako se tehničkim stvaranjem automata željelo napraviti glazbeno sredstvo, slobodno mogu reći da to nije uspjelo, jer to nije glazba. Uz pojam glazbe za mene je previše vezan sentiment čovjeka.

Ipak ste gajili ljubav za te automate? – Imao sam određenu

strast prema njima, ali ponavljam automatsku glazbu ne mogu uklopiti u svijet prave glazbe. Ono što zapravo privlači kod tih automata jest njihova osebujnost. Iako nije glazbeni doživljaj, za našu generaciju može biti povijesno zanimljiv. Gotovo sam zaboravio – još je jedna draž muzičkog automata. To je jedini oblik zvukovnog svijeta sačuvanog iz starih vremena. Automatom nam je ta prastara muzika akustički dostupna. Iz zvukovnog svijeta (izuzev automatom) ništa nije sačuvano – do pojave gramofonske ploče. Možete li zamisliti kako bi bilo zanimljivo slušati jednu gramofonsku plo-

ču iz vremena Napoleona ili Marije Terèzije? Nažalost, glazbeni svijet tog vremena mogu nam dočarati samo glazbeni automati raznih oblika – automatske orgulje, orguljice uličnih svirača, mehaničke ptice, razne glazbene kutije, orkestrion, herophon...

Obilazeći zbirku, otkrili smo najrazličitije oblike mehaničkih glazbenih automata i uspjeli čuti njihov osebujan zvuk. Prema navodima našeg vodiča, najstariji eksponat potječe iz 1814. godine. Riječ je o automatskim orguljama u obliku dvokrlnog drveta. Kako kaže, potječu iz Beča

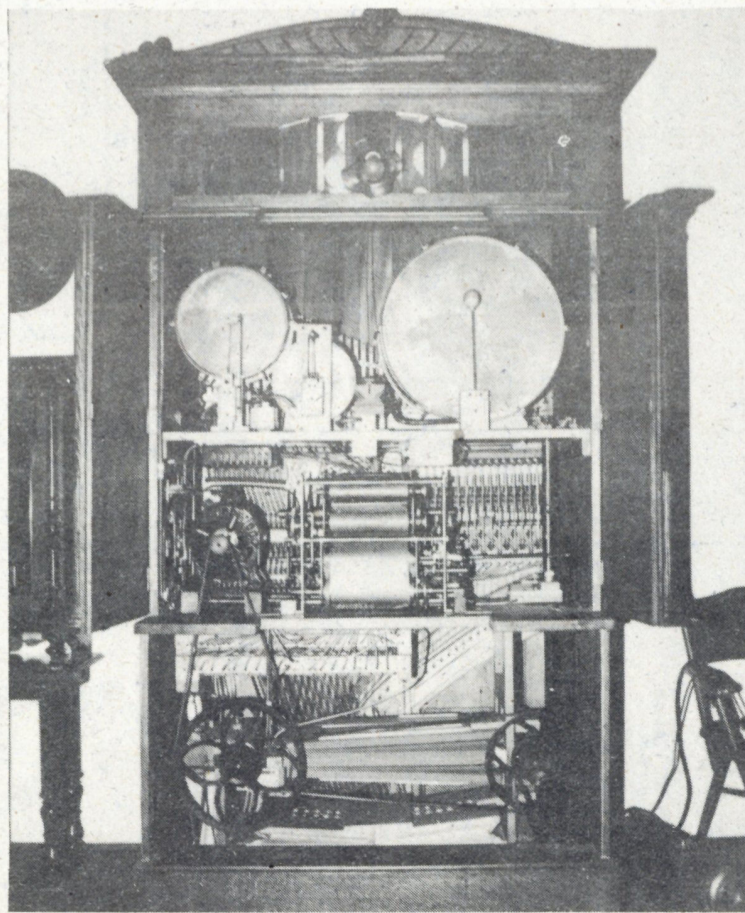
a nabavio ih je u Rijeci, i osobito su mu prirasle srcu. Voli pokazivati i »prosjaki vergl« koji ga neizmerno podsjeća na djetinjstvo, a možda je i jedini primjerak u našoj zemlji. – Koliko se sjećam, moj ga je otac nabavio od jednog prosjaka, na moju inicijativu.

Našu pažnju naročito pobudila su dva automata: mehanička ptica, automat ugrađen u dozu od srebra i glazbena kutija s likom sove, za koju vlasnik kaže da je oduvijek u kući. Razgledali smo i poslušali njihov zvuk, zatim još mnogih automata u zbirci, na primjer orgulja u uri, izrađenih sredinom 19. stoljeća, glazbenih škrinja, gostioničarskog muzičkog automata (preteča današnjeg džuboksa), poliphona, orkestriona...

– Pokušajte pogoditi što je ovo – kaže Ivan Geresdorfer, pokazujući predmet u kutu sobe. Pokušali smo, ali nije uspjelo. – To je dio glazbenog automata kojeg ja, nažalost nemam, a zove se kružno gudalo. Interesantno je i zbog toga jer ga je izumio naš čovjek, neki Bajde. Želio je napraviti instrument s klavijaturom i zvukom violine. Medutim, taj instrument nije imao komercijalne svrhe. Uopće se nije mogao prodati, ali je tvornica »Hupeld« u Leipzigu u tome vidjela šansu za novi glazbeni automat. Da bi došla do kružnog gudala otkupila je patent od Bajdea i konstruirala automat koji se zove fonolist-violina. Ako postoji još koja fonolist-violina u Zagrebu, rado bih došao do nje – ističe Geresdorfer: – Nažalost, imam samo dio tog automata, a uistinu bih ga posebno volio imati. Volio bih da mi se javi netko ako ga ima, a vjerujem da ih ima. Bilo bi mi drago da slika ovo gudalo (što smo i učinili), pa ako ga netko vidi, može se sjetiti da je to dio njegove fonolist-violine, koju toliko priželjkujem.

Što još reći o toj neobičnoj zbirci glazbenih automata nego da je njena glavna svrha da upoznae nove generacije s povijesću i dijelom baštine jedne ugašle stvaralačke generacije.

(Nastavlja se)

ORKESTRION S PNEUMATSKIM SISTEMOM POTJEČE IZ 1914. IZ NJEMAČKE, A SLUŽIO JE KA O NADOMJESTAK ZA ORKESTAR.

Snimio V. Vesović